

ВІДГУК
офіційного опонента Назимка Єгора Сергійовича
на дисертаційну роботу Новика Віталія Аліковича на тему
«Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним
правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони
лісового фонду України», підготовленої на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження обумовлена низкою моментів. По-перше, за даними офіційної статистики та результатами вибіркового дослідження кримінальні правопорушення проти довкілля становлять незначну частку (0,85 %) у структурі всієї злочинності за період 2013–2024 роки. По-друге, не зважаючи на невелику кількість зазначених кримінальних правопорушень, відбувається їх постійне зростання, а особливу небезпеку викликає тенденція до збільшення кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України (в середньому кожного року відбувається збільшення на 19,85 %). За даними дисертанта чисельність службових осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у галузі охорони лісового фонду, постійно збільшується, а саме: 2019 року (+4,3%), 2020 року (+60,1%), 2021 року (+11,0%), 2022 року (+69,4%), 2023 року (+23,7%), 2024 року (+60,4%). По-третє, незважаючи на діючу систему правового регулювання збереження, захисту, охорони, відновлення лісів України, сьогодні відбувається завдання значної шкоди ім. Найбільша чисельність кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, що вчиняються службовими особами, була виявлена в Харківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Найзначніші фінансові втрати встановлено в Харківській (20,9 млн грн), Волинській (17,2 млн грн), Київській (13 млн грн) та Вінницькій (понад 9,7 млн грн) областях, на які припадає понад 22 % від загальної суми встановлених у сфері охорони лісового господарства збитків. По-четверте, складнощами запобігання цим кримінальним правопорушенням, а також обмеженістю застосування превентивних заходів щодо службових осіб.

У вітчизняній кримінально-правовій та кримінологічній науці проблеми кримінологічного аналізу та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України піддавались певному дослідженню. Разом з тим ефективних заходів запобігання злочинам у сфері охорони лісового фонду України, що вчиняються службовими особами розроблено не було. Сьогодні кримінологічне запобігання зазначеним злочинам є особливо актуальними, оскільки, з одного боку, відбувається постійне зростання цих кримінальних правопорушень, з іншого – правоохоронні органи не повною мірою застосовують заходи запобігання та на належному рівні не володіють наявними методикою та рекомендаціями здійснення такої діяльності. Тому важливого значення набуває удосконалення взаємодії між суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням, а саме Національною поліцією з Державним бюро розслідувань, Державною екологічною інспекцією України, Державним лісовим агентством України.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Звертає на себе увагу загалом продумана структура роботи, яка складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить - 250 сторінок, з них основного тексту – 207 сторінок. Список використаних джерел становить 294 найменування, що свідчить про використання дисертантом широкого кола нормативно-правових актів, наукової літератури, що безпосередньо пов'язана досліджуваною проблемою, так і інших соціальних аспектів, які мають значення для правильного її розв'язання та визначення запобіжних заходів.

Визначена автором структура дисертації дозволила логічно побудувати роботу та системно проаналізувати основні питання, які є об'єктом та предметом наукового дослідження порушення та визначити заходи розв'язання досліджуваної проблеми. Матеріал дослідження викладено послідовно з необхідним співвіднесенням загальних та конкретних питань, формулюванням необхідних наукових дефініцій.

Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій автора дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження Новик В.А. досягнув визначеної мети, виконав поставлені завдання й повною мірою проаналізувати зазначену тему. При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументованими, відповідають вимогам сьогодення та мають важливе значення не лише для кримінологічної теорії, але й для правоохоронної діяльності.

Результати проведеного дослідження базуються на значній емпіричній основі та є аргументованими, оскільки підтверджуються як теоретичним аналізом автора, так і результатами опитування практичних працівників й матеріалами дослідження кримінальних проваджень. автор проаналізував зведені дані (274), що відкриті за ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України кримінальних проваджень за період з 2015–2022 роки з усіх областей України; узагальнені результати опитувань 107 слідчих та оперативних працівників Державного бюро розслідувань, 67 прокурорів; аналітичні узагальнення ДБР України, МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, матеріалів Державної лісової охорони, а також використовував власний досвід роботи безпосередньо в підрозділах оперативного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Висновки та рекомендації, що підведені дисертаційному дослідженні формують наукову новизну даної роботи відповідають вимогам чинного законодавства України, при дотриманням норм і стандартів академічної доброчесності. На основі аналізу стану, тенденцій, характеру кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України з метою удосконалення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних запобіжних заходів.

В.А. Новиком застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *діалектичний* – використовувався для вивчення предмета дослідження,

побудови результатів загальних оцінок і висновків дослідження; *історико-правовий* – у процесі визначення соціальної зумовленості криміналізації посягань у галузі охорони лісового фонду України, теоретичних досліджень, законодавства й правозастосовної практики; *формально-логічний* – з метою надання кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Україні; *порівняльно-правовий* – для виявлення особливостей запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду в Європейських країнах та Сполучених Штатах Америки; *статистичні* – під час обробки даних офіційної статистики щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України; *соціологічні* під час опитування працівників правоохоронних органів щодо ефективності запобіжної діяльності у сфері охорони лісового фонду України та вдосконалення такої діяльності; *моделювання* – на основі узагальнення даних з метою прогнозування розвитку ситуації у сфері охорони лісового фонду України; *логічний* – під час аналізу правового регулювання заходів охорони, відновлення, збереження та відновлення лісів; *психологічні* (опитування, тестування) дали змогу виявити особливості службової особи, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду України; *статистичний* – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності. Визначена сукупність методів дозволила дисертанту Автор зазначає, що обрана методологія та відповідний інструментарій дозволили розв'язати поставлені завдання, виділити окремі проблемні питання, а також запропонувати шляхи їх розв'язання.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: *законотворчій діяльності* – у процесі вдосконалення положень законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища, а також

відповідальності службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду України (Довідка про впровадження результатів наукового дослідження підкомітету з питань організації охорони громадської безпеки і порядку комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 12 лютого 2024 року); *діяльності правоохоронних органів* – під час розроблення і вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання вчиненню кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду України (Акт впровадження Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 12 вересня 2023 року; Акт Київської обласної прокуратури від 14 липня 2023 року); *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – з метою підготовки навчальних матеріалів під час проведення лекційних, семінарських, практичних занять, а також розробки методичних рекомендацій, посібників, навчальних підручників з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права у процесі підготовки здобувачів освіти «бакалавр» і «магістр» за спеціальністю 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», а також проведення занять у системі первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (Акт про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Новика В. А. в освітній процес та науково-дослідну діяльність НАВС від 20 вересня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Новика В.А. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із яких 207 сторінки – основний текст.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена

українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні та правові засади дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» проаналізовано генезис національного законодавства щодо правового регулювання охорони лісового фонду, який дав змогу виокремити періоди правового регулювання охорони лісового фонду та відповідальності службових осіб, які здійснюють таку діяльність. Також дисертантом було здійснено вивчення кримінального законодавства європейських країн і найефективніших практик у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами, що сприяло виявленню особливостей кримінальної відповідальності за злочини в галузі охорони лісу та перспективи використання окремих практик для вдосконалення правового регулювання діяльності службових осіб у сфері охорони лісового фонду України.

Другий розділ «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України» дозволив виявити закономірності кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду, та здійснено типологізацію цих осіб. Проведеним дослідженням було встановлено, що в лісовому господарстві з 2016 року до 2019 року кількість

zareєстрованих кримінальних правопорушень зменшилася, однак, починаючи з 2020 року, відбулося її поступове зростання (у середньому +19,85 %). Результати дослідження кримінальних правопорушень свідчать про те, що попри зменшення кількості деяких видів кримінальних правопорушень у лісовій галузі, чисельність службових осіб, які їх вчинили, постійно збільшується, а саме: 2019 року (+4,3%), 2020 року (+60,1%), 2021 року (+11,0%), 2022 року (+69,4%), 2023 року (+23,7%), 2024 року (+60,4%). У результаті проведеного дослідження було встановлено, особливості способів вчинення кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду.

Дисертантом було досліджено характеристику та поведінку службових осіб, які вчиняють досліджувані кримінальні правопорушення. В.А. Новиком було здійснено типологію цих осіб на основі аналізу мотивації та характеристики поведінки під час виконання покладених на них функцій здійснення державного контролю за додержанням вимог лісового законодавства, у разі усвідомлення вчинення кримінального правопорушення та створення ситуації не лише для можливості вчинення потенційного кримінального правопорушення, а й приховування слідів своєї протиправної діяльності.

Вивчення детермінантів кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України з різного роду причин, дало змогу поділити їх на чотири групи: 1) правові; 2) організаційно-управлінські; 3) економічні та 4) моральні. Це насамперед недоліки в організації системи управління, зберігання, відновлення та охорони лісового господарства, обмеженість у застосуванні природоохоронних технологій, невизначеність правового регулювання лісового фонду зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень службовими особами в досліджуваній сфері.

У третьому розділі «Заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України» запропоновано застосування заходів, що є невідкладними

(передбачають реагування на конкретні небезпечні ситуації – відновлення лісового фонду на тимчасово окупованих територіях) та постійними (що мають систематичний характер та спрямовані на постійне застосування заходів збереження, відновлення, охорони та використання лісового фонду) і реалізуються під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, після закінчення воєнних (бойових) дій та повернення контролю держави над раніше окупованими територіями повинно бути здійснено обстеження лісового фонду та визначення наслідків воєнних (бойових) дій.

Кожний розділ дисертації та дисертація загалом містять висновки, які відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності. Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація В.А. Новика відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання — дослідження та визначення заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Новика Віталія Аліковича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Новика В.А., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. В основу роботи покладено цікаву і різноманітну емпіричну базу (с. 19-20), але характеризуючи її, автор, на жаль, не наводить загальноприйнятого переліку відомостей щодо такого роду соціологічних досліджень. Не

зазначається, чи є вибірккові сукупності репрезентативними, не названий регіон (регіони), де проводилось дослідження, способи формування вибірккових сукупностей тощо. Кількість вивчених кримінальних проваджень, опитаних осіб категорій, вказана в роботі, є достатньою для визнання вибірок репрезентативними і тому це необхідно було зазначити в роботі.

2. Відмічаючи аналіз досліджуваних кримінальних правопорушень, що здійснив В.А. Новик, необхідно констатувати, що деякі важливі дані були залишені ним поза увагою. Йдеться про відомості щодо рівня латентності досліджуваних кримінальних правопорушень, які б суттєво підвищили рівень аргументованості тверджень автора щодо високого ступеня латентності цих посягань (с. 89-90).

3. На основі проведеного дослідження дисертантом розроблена типологія осіб, що пошкоджують шляхи сполучення та транспортні засоби. В основу розподілу покладено було покладено соціальну спрямованість особистості, яка являє собою діапазон реальних відносин, що виникають у різних сферах життєдіяльності. Залежно від спрямованості особистості, її ціннісних орієнтацій, поведінки та впливу ситуації В.А. Новиком були виділені типові риси і побудована типологія осіб, що вчиняли досліджувані кримінальні правопорушення: 1) «ситуативний тип» – особи вчиняють кримінальні правопорушення під впливом ситуації гострої необхідності в коштах або доступності протиправного результату, однак необхідно зауважити, що окремі особи цього типу не є активними у створенні таких ситуацій; 2) «конформиський тип» – особи, що вчиняють злочини під впливом інших осіб. Це тип осіб з нестійкою позитивною спрямованістю, яка виражена позитивним компонентом, але існує мінімальна негативна спрямованість. Характеризуються легковажним ставленням до соціальних норм, що регулюють поведінку в суспільстві, але для них вирішальною є ситуація, від якої залежать та не знаходять правомірного способу для її вирішення; 3) «патологічний тип» – особа, що не може припинити займатися протиправною діяльністю у зв'язку з причетністю до неодноразового вчинення кримінальних правопорушень, особи з

нестійкою негативною спрямованістю (с. 104-106).

Запропонована типологія осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення службові особи у сфері охорони лісового фонду України має наукову та практичну цінність. Вона може бути з певним ефектом використана для протидії та запобігання досліджуваним злочинам. Однак її не можна визнати універсальною. Зокрема, через те, що виділені типи осіб певною мірою «співпадають». Так, перший та другий типи об'єднує те, що їх поведінка обумовлюється ситуацією і ставленням норм, що існують в суспільстві.

4. Розгляд причин та умов досліджуваних кримінальних правопорушень автор здійснює як сукупність негативних процесів, що відбуваються в суспільстві, які тим або іншим способом обумовлюють вчинення досліджуваних злочинів. Дисертантом наголошено на соціально-економічній природі причин та умов вчинення кримінальних правопорушень службовими особами. Їх особливість проявляється у взаємообумовленості опосередкованого або безпосереднього впливу різноманітних сфер державного та суспільного життя

Відповідно до положень теорії кримінологічної детермінації дисертанту необхідно виділити і охарактеризувати причини та умови на масовому та індивідуально-груповому рівнях.

Висловлені зауваження мають уточнюючий і дискусійний характер, і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Вони не зменшують цінність отриманих результатів, не ставлять під сумнів самостійність проведеного дослідження й не заперечують наявності у дисертації всіх необхідних якостей.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Новика В.А. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Новика Віталія Аліковича на тему «Кримінологічна характеристика

та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), вимогам до оформлення дисертації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Новик Віталій Алікович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

перший проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

ЄГОР НАЗИМКО